

NA IZVORIMA RATA

Marijan, Davor: *Smrt oklopne brigade: Prilozi za istraživanje rata za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu 1990.-1992.* Zagreb – Sarajevo: Zoro. 2002.

Knjiga Davora Marijana *Smrt oklopne brigade* obasiže 322 stranice i sastoji se od poglavlja "Polazišta", "Jugoslavenska narodna armija u agresiji na Republiku Hrvatsku 1990.-1992. godine", "Slavonija u ratnoj 1991. godini", "Borbe za Kupres u travnju 1992.", "Smrt oklopne brigade" i "Izgubljene pobjede – povodom *Sjećanja vojnika* stožernog generala Martina Špegelja". Na kraju knjige čitatelja uz iscrpan indeks i obilnu bibliografiju očekuju zanimljivi prilozi kao što su originalni dokumenti i višebojni zemljovid na kojima su prikazani položaji sukobljenih snaga u raznim bitkama ovog rata. Tekst je popraćen iznimno obimnim kritičkim aparatom u gotovo tisuću bilješki ispod crte u kojima se uglavnom navode izvori, ali se nerijetko vode i kraće postrane rasprave i daju dodatna objašnjenja.

Glavna tema *Smrti oklopne brigade* je Jugoslavenska narodna armija (JNA) kao središnji i najodlučniji instrument agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskome ratu. Autor je temu obradio u četiri samostalne rasprave koje su ranije objavljene u znanstveno-stručnim časopisima i koje su dopunjene za objavljivanje u knjizi. Raspravama je pridodao i vrlo kritički osvrt na nedavno izašlu knjigu memoara *Sjećanja vojnika* Martina Špegelja. Ovaj dodatak opravdan je time što je Špegelj u svojoj knjizi mnogo prostora posvetio JNA, kako zbog toga što je u njoj proveo najveći dio svojega profesionalnog života, tako i zato da opravda i rastumači svoje poglede, koncepcije, postupke pa i sukobe s državnim vrhom iz vremena kad je obnašao

dužnost hrvatskoga ministra obrane (1990.-1991. godine), a što je sve bilo povezano s procjenama o snazi, mogućnostima i planovima JNA u prvoj fazi rata.

Premda su pisane kao zasebne studije o pojedinim aspektima ustroja ili djelovanja JNA (prva i četvrta rasprava) odnosno o angažmanima njenih postrojbi u pojedinim operacijama i akcijama u ranoj fazi otvorene agresije (druga i treća rasprava), rasprave u cjelini, zajedno s osvrtom na Špegeljevu knjigu, pružaju zaokruženu sliku o političkim i vojnim koncepcijama koje su vodile izgradnju JNA u desetljećima pred kobni angažman protiv naroda koje je trebala braniti, o njenim doktrinarnim i organizacijskim pripremama za uključivanje u unutarnje političke sporove i sukobe (ubrzano događajima na Kosovu 1981. i 1989. godine) kao i o djelovanju u ratu u kojem iz federalne i središnje *jugoslavenstvujušće* institucije prerasta u instrument velikosrpskog projekta da bi na kraju propala i nestala (1992. godine), pokrenuvši sudbonosni lanac razaranja, zločina i patnji.

Autorove raščlambe, pisane s iznimnom povjesničarskom akribijom koja za svaki podatak ili argument navodi obilje primarnih izvora (knjiga je u najvećem dijelu metodologijski poduprta izvornim dokumentima, a tek manjim dijelom sekundarnim izvorima kao što su informacije iz medija ili objavljeni članci ili knjige), predstavljaju neophodno i dragocjeno otrežnjenje u našim razmišljanjima ne samo o proteklom ratu, nego i o političkoj stvarnosti koja je iz njega proizašla. U kratkom "Polazištu"

autor utvrđuje da je Domovinski rat interpretativno stiješnjen između "dva zida", naime tumačenja koja u svojem djelovanju daju ICTY i domaći mediji a koji, svaki na svoj način, paušalno ocjenjuju rat i njegove aktere, koristeći se pravosudno-političkim instrumentarijem odnosno usredotočenjem pozornosti javnosti na senzacionalistički izdvojene negativne događaje koji onda, u nedostatku šire slike, dobivaju značenje ukupnog smisla rata. Strpljivim nizanjem činjenica, podataka, izvora i na njima zasnovanih zaključaka, autor u knjizi nastoji rekonstruirati ključne čimbenike rata i dati njihovu objektivnu sliku koja se suprotstavlja klišeiziranim tumačenjima u čijoj se pozadini nerijetko mogu prepoznati dnevni politički interesi.

Jedan od najbizarnijih i ujedno vrlo zabrinjavajućih momenata sadašnjeg odnosa spram Domovinskog rata i stanja hrvatske historiografije leži u činjenici da osim nekoliko memoarskih djela, pisanih po prirodi stvari sa subjektivnog stajališta, te malog broja priloga u časopisima i zbornicima, još uvijek nemamo niti najelegantnija pomagala temeljem kojih bi se mogla steći cjelovitija i utemeljenija slika o ratu (npr. zbirke dokumenata, monografije, bibliografije itsl.). Davor Marijan ovdje nastoji ispuniti barem dio tih praznina i to ne samo izborom priloženih ključnih dokumenata, nego daleko više svojim raščlambama i zaključcima, rađenima i izvođenima temeljem primarnih izvora. U tom smislu njegova knjiga ima prijeko potrebnu metodologijsku utemeljenost i ozbiljnost te se valja nadati da će buduće rasprave o ovoj temi slijediti ovaj uzor.

Najveća vrijednost knjige je u sustavnoj rekonstrukciji stratezijskih, političkih, doktrinarnih i organizacijskih pretpostavki uključenja JNA u agresiju na Republiku Hrvatsku te prikaz njenog djelovanja. Ova je tema, zahvaljujući prenošenju pozornosti javnosti

na neke druge teme iz kompleksa rata, postala periferna i pomalo već zaboravljena, premda predstavlja neophodan okvir i bitnu temu za razumijevanje cijelog rata. U posljednje se vrijeme o JNA sve manje govori, jednim dijelom i zbog neshvatljivog podcjenjivanja njenog značenja i uloge u agresiji, a s druge strane i zato što su se o njoj već isplele "neprijeporne istine" koje, međutim, sustavno bagateliziraju njenu ulogu. U tom smislu *Smrt oklopne brigade* predstavlja osvježanje, uravnoteženje i neophodan proširak današnjih rasprava.

Autor, dakako, daje i obilje podataka o organizaciji i djelovanju hrvatskih snaga kako bi pokazao na koji se način organizirana obrana Republike Hrvatske uspjela suprotstaviti i odhrvati daleko nadmoćnijem neprijatelju i to u iznimno nepovoljnim uvjetima vojne i tehničke inferiornosti. Premda ova tema nije središnja, autor je uspio dati prikaze određenih aspekata organizacije i djelovanja i ove strane u sukobu, ne sustežući se od ukazivanja na propuste, nesnalaženja i krive procjene.

Knjiga daje uvjerljive zaključke i o nekim drugim spornim pitanjima i nedoumicama iz rata, kao što je, primjerice, prijevor oko napada na vojarne u ljeto 1991. godine ili profil hrvatskog generalskog zbora. U tom kontekstu autor pokazuje koliko u mnogim pitanjima i raspravama koje i danas zaokupljaju javnost prevladavaju paušalne ocjene i nerazumijevanja i koliko nedostaje oslonca na činjenice i usporedna istraživanja.

Rađena pomno i temeljem obilja izvornih dokumenata, s obiljem značajnih uvida i zaključaka, *Smrt oklopne brigade* predstavlja iznimno vrijedno znanstveno djelo koje svojom serioznošću nadaleko nadmašuje publicistički impresionizam koji u nas još uvijek prevladava u pisanju o ratu.

Ozren Žunec

KAKO PREŽIVJETI U SVIJETU BEZ NEPRIJATELJA?

(Moskos, Charles C., Williams, John A. i David R. Segal /ur./ (2000.): *The Postmodern Military – Armed Forces after the Cold War*. New York – Oxford: Oxford University Press. 286 str.)

Zbornik *Postmoderna vojska – Oružane snage nakon Hladnog rata*, jakog uredničkog tima Moskos – Williams – Segal, predstavlja jednu od smjernica u svakom iole ozbiljnijem promišljanju rata i uloge oružanih snaga na početku 21. stoljeća.

Autori naglašavaju kako se oružane snage zapadnih zemalja, na čelu sa SAD-om, pomiču iz modernih u postmoderne oblike vojne organizacije. U uvodnom članku *Armed Forces after the Cold War*, urednici pojašnjavaju koncepciju postmoderne vojske. *Moderni* tip oružanih snaga datira od 19. stoljeća do kraja Drugoga svjetskog rata. Osnovna karakteristika tog tipa je građanin – vojnik koji na europski kontinent stupa masovnom mobilizacijom koju provodi Francuska tijekom Revolucije 1793. godine. Drugi tip je *kasni moderni* tip; možemo ga identificirati od sredine 20. stoljeća do početka 1990-ih. Taj tip uz masovne mobilizacijske vojske apostrofira vojnu profesionalizaciju u časničkoj klasi.

Postmoderni tip obilježava današnje doba. Prema mišljenju urednika, to razdoblje karakterizira pet glavnih organizacionih promjena. Prva je povećano međuprožimanje vojne i civilne sfere, kako na strukturnoj tako i na kulturalnoj razini. Drugi je smanjivanje razlika unutar oružanih snaga zasnovanih na grani službe, činu i ulozi borbenih uloga nasuprot uloga potpore. Treća je promjena u vojnoj namjeni, od vođenja ratova prema misijama koje se ne mogu smatrati vojnim u tradicionalnom smislu riječi. Četvrta promjena je korištenje vojnih snaga u međunarodnim misijama

koje su autorizirale (ili barem legitimirale) tvorevine različite od nacionalne države. Posljednja, peta promjena je internacionalizacija samih oružanih snaga; tu urednici podrazumijevaju stvaranje Eurokorpsa te binacionalnih divizija u zemljama NATO-a.

Objašnjavajući zašto upravo navedene tri podjele, a ne neke druge, urednici navode kako "primarno daju smisao pravcu društveno-vojnih odnosa u vremenu okončanja razdjelnog razdoblja u kojem je bio prisutan strah od potpunog uništenja " (nav. dj., 2000.:2). Iako nuklearna prijetnja nije iščezla, prilično je reducirana kao mogući instrument rata između glavnih država. Iz toga proizlazi i teza Zbornika da se (iz kraja) Hladnog rata prešlo u prelazno razdoblje u kojem konvencionalni moderni oblici vojnog organiziranja odstupaju pred novim, postmodernim formama.

Mijenjajući karakter rata pokazuje, danas, opadanje sukoba među državama i porast unutardržavnih ratova koji rezultiraju i kolapsom države. Razdvajanje zaraćenih strana, smještaj izbjeglica, isporuka hrane i medicinske pomoći, osiguravanje rada humanitarnih organizacija itd., pred oružane snage postavljaju zahtjeve koji su, ako ne u potpunosti novi, a onda zasigurno u većem rasponu od tradicionalnih vojnih zadaća.

Promjene koje se odvijaju, smatraju autori, nisu ograničene samo na oružane snage ili na područje rata – riječ je o sveopćoj reorganizaciji postindustrijskih društava. Kao indikatori navodi se slabljenje centraliziranih oblika društvene organizacije

koji su bili stožeri razdoblja moderne: nacija, država i nacionalno tržište. Rast globalnih društvenih organizacija promijenio je uvjete pod kojima je moderna nacija – država održavala svoju moć, sačuvala lojalnost građana i povećavala i raspoređivala svoju vojnu moć.

Pored strukturnih promjena, bitne su i kulturne promjene u javnom ponašanju i mišljenju. Stare istine se preispituju češće nego što se prihvaćaju. Manje je apsolutnih autoriteta kojima su ljudi spremni povjerovati. Smanjuje se konsenzus o tome koje vrijednosti tvore javno dobro, kao i pouzdanje da znamo kako na osnovu racionalnog promišljanja odrediti što bi trebalo biti javno dobro. Osamnaestostoljetna vjera u razum, devetnaestostoljetna vjera u naciju – državu i dvadesetostoljetna vjera u znanost i tehnologiju izgubili su svoja uporišta u našoj imaginaciji, usprkos svojim značajnim doprinosima.

U dekompoziranom, postmodernom društvu, karakteriziranom tranzicijom, slabiji osjećaj pripadnosti i lojalnosti naciji – državi. Kako je nacija – država, navode autori, *sine qua non* oružanih snaga moderne, takav razvitak fundamentalno mijenja civilno-vojne odnose.

Važan element je napredak informatičkih tehnologija i njihov utjecaj na oružane snage, koji autori definiraju kao revoluciju u vojnim odnosima (*Revolution in Military Affairs* – RMA). Zagovaratelji RMA ističu kako je ona potaknula integraciju tehnologije kompjutorskog doba u oružane sustave i mreže vojnog zapovijedanja i kontrole. RMA donosi mogućnosti veće vojne agilnosti, preciznosti i potencijal, no traži i veliko smanjenje oružanih snaga radi financiranja novih tehnologija. Među posljedicama RMA su i smanjenje razlika između ratnika i ne- ratnika, između časnika i drugih rangova, kao i između vojnih grana.

RMA također ukazuje kvalitativni otklon od obrazaca ratovanja koji su karakterizirali razdoblje moderne.

Postmoderna kritika, uz svo dužno uvažavanje formalnih socijalnih organizacija kao što je vojska, vidi povećano međuprožimanje civilnih i vojnih struktura i osipanje ratničkih vrijednosti koje se tradicionalno doživljavaju kao muške. Stoga iz jasne pozicije postmoderne teorije, urednici su namjeravali osvijetliti i definirati ključne promjene unutar vojne organizacije, kao i promjene u civilno vojnim odnosima.

U člancima su analizirani sljedeći aspekti: percepcija prijetnje, misija vojske, struktura snaga, dominantna vojna profesija, stav javnosti prema vojsci, odnos s medijima, civilni službenici, uloga žena, bračni partneri i vojna zajednica, homoseksualci u vojsci.

U knjizi su obrađene oružane snage SAD-a (*Toward a Postmodern Paradigm: The United States as a Paradigm* – Charles C. Moskos), Velike Britanije (*The Overstretched Military* – Christopher Dandeker), Francuske (*In the Trenches of Epoch – Making Change* – Bernard Boene and Michel Louis Martin), Njemačke (*Forerunner of a Post-national Military?* – Bernhard Fleckenstein), Nizozemske (*The Final Professionalization of the Military* – Jan S. Van der Meulen), Danske (*From Obligation to Option* – Henning Sorensen), Italije (*A Military for What?* – Marina Nuciari), Kanade (*Managing Change with Shrinking Resources* – Franklin C. Pinch), Australije i Novog Zelanda (*Contingent and Concordant Militaries* – Cathy Downes), Švicarske (*Between Tradition and Modernity* – Karl W. Haltiner and Eduard Hirt), Izraela (*Still Waiting in the Wings* – Reuven Gal i Stuart A. Cohen) i Južne Afrike (*Emerging from a Time Warp* – Jakkie Cilliers and Lindy Heineken).

U zaključnom članku, *The Postmodern Military Reconsidered*, John Allen Williams

zastupa stav prema kome su se teorijska očekivanja prezentiranog modela pokazala kao pouzdan vodič kroz radikalne transformacije oružanih snaga od moderne do postmoderne. Iako članci iskazuju nacionalne posebnosti, Williams tvrdi kako je pravac promjena jasan.

Nacionalni kao i transnacionalni faktori utječu na odnos oružanih snaga i društva. Percepcije prijetnji i prilike koje nudi međunarodna situacija oblikuju oružane snage, vojne misije i odnos vojske prema društvu. Istovremeno, nacionalna politička kultura i zajednička sjećanja uvjetuju i vojsku i njen odnos prema širem društvu. Vojni profesionalizam je i sam oblikovan u kontekstu koji osigurava država i njen odnos prema vanjskom svijetu (ibid., 2000.:264).

Prema Williamsu za postmodernu eru predviđa se pet glavnih organizacionih promjena: (1) povećano prožimanje civilne i vojne sfere, (2) smanjivanje razlika u službi u oružanim snagama zasnovanim na razlikama u grani službe, te borbenim nasuprot neborbenim ulogama, (3) promjena u namjeni OS iz vođenja ratova u provođenje misija koje se tradicionalno ne smatraju "vojnim", (4) raširenija uporaba multinacionalnih oružanih snaga koje su ovlastile ili legitimirale supranacionalne organizacije, te (5) internacionalizacija samih oružanih snaga.

Autori su pokazali kako su sve te promjene do određenog stupnja uočljive u praksi. U središtu rasprave bila je interakcija

zajedničkog razvitka s čimbenicima zasebnim za pojedine države. Williams navodi kako nacionalni faktori mogu usporiti, ali ne mogu nadvladati efekte mijenjajućeg stratezijskog okoliša na odnose između društva i oružanih snaga u analiziranim zemljama.

Ipak, koncept nacionalnog suvereniteta će još dugo u budućnosti utjecati na civilno – vojne odnose. Države će nastaviti poštivati međusobne granice, ali se opseg isključivo domaćih tema smanjuje. Oružane snage će u povećanom opsegu surađivati, ili jedne pored drugih u zajedničkim operacijama ili kao dijelovi istih vojnih postrojbi (ibid., 2000.:275).

The Postmodern Military – Armed Forces after the Cold War predstavlja izuzetno korisnu knjigu, kombinaciju deskripcije i teorije, uz zapadni analitički model proučavanja civilno–vojnih odnosa, ispitan u zemljama koje u vojnoj tradiciji i praksi imaju izrazito zapadnu orijentaciju. U mijenjajućem postmodernom svijetu, autori analiziraju nove teme i probleme postavljene pred oružane snage, nudeći vrijedan izvor podataka i iskustava o tome kako se oružane snage suočavaju s promjenama pokušavajući, istovremeno, očuvati efektivnost oružanih snaga i pošten odnos prema svojim pripadnicima i društvu u cjelini.

Tarik Kulenović

DŽEPNA FILOZOFIJA RATA

(Galović, Milan (2001.) *Rat u transformaciji* Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 128 str.)

M. Galović u knjizi izlaže "relevantna filozofska određenja ratu tijekom povijesti" i propituje njihovu primjenjivost na suvremene ratove.

Knjiga se sastoji od tri dijela. U prvom, naslovljenom "Rat kao filozofijska tema", autor upoznaje čitatelja s različitim određenjima biti rata. Služeći se brojnim citatima, autor izlaže najvažnije teze pojedinih filozofa, predstavnika određenog pristupa ratu. Ekonomijski je pristup tako predstavljen Aristotelovim određenjem ratnog umijeća kao umijeća stjecanja gospodarskih dobara, tj. robova. Razmatrajući Grotiusove i Kantove postavke, autor upoznaje čitatelja s pravnim teorijama rata. Iako pate od određenih nedostataka, zbog kojih nisu uspjele u potpunosti doprijeti do biti rata, pravne su teorije došle do "pravog pojma rata", tj. do rata kao oružanog sukoba ljudski, moralno i pravno jednakih protivnika. Politologijski pristup reprezentiraju Clausewitz i Schmitt. Prema tom pristupu, rat je nastavak politike drugim sredstvima odnosno sredstvo za politički postavljene svrhe. No, i sama se politika preobražava u sredstvo, ona je upravljač ili usmjerivač interesa.

Smatrajući da su korijeni rata ipak dublji od mogućnosti ekonomijskog, pravnog i politologijskog pristupa, Galović prelazi na "filozofijsko utemeljenje rata u duhovnom bitku". Primjeri te sfere promišljanja rata posuđeni su iz djela Huizinge, Hegela i Schelera. Autor smatra da se jedino u Schelerovom slučaju može s pravom govoriti o filozofiji rata jer "nijedan filozof u povijesti nije pokušao razviti pojam rata u takvoj

metafizičkoj punini: ukorijeniti ga u najvišem duhovnom i povezati s najdubljim vitalnim korijenom čovjeka" (navedeno djelo, 2001.:52). Prema Scheleru, rat obnavlja raskinutu vezu između neba i zemlje u duhu pojedinca i zajednice. "Rat uspostavlja jedinstvo, homogenost i solidarnost inače socijalno podijeljenog naroda, svezu njegove prošlosti, duhovne nacionalno-državne sadašnjosti i vizije budućnosti te, ujedno, u traženju božanskog posvećenja svoga čina obnavlja i učvršćuje vezu sa svetim i nebeskim" (navedeno djelo. 2001.:50).

Schelerovim promišljanjem genija rata, autor uvodi čitatelja u posljednje poglavlje prvog dijela knjige u kojem predstavlja teologiju rata. Uz Schelera, u ovom se poglavlju autor osvrće na neke dijelove *Biblije*, te relevantne stavove Augustina i Akvinskog.

Smatrajući "da se različiti filozofijski pristupi ratu mogu povijesno locirati te da su, na primjer, religijski i čisto gospodarski, pa, možda, i nacionalistički ratni sukobi, te njihova filozofijska utemeljenja, iza nas", autor, iako bez davanja konkretnih povijesnih primjera, zaključuje da i "suvremeni ratovi imaju gotovo sve dosad otkrivene bitne odrednice, da u sebi nose gospodarske, političke, nacionalne, a nerijetko i religijske attribute" (nav. djelo.:71). Autor stoga smatra da bi se, uz pomoć iznesenih teorija kao "putokaza razmišljanja", "trebala donekle razotkriti bit suvremenih i budućih ratova" (ibid., 2001.:72).

Drugi dio knjige nosi naslov "Rat, politika i nacija". U prvom poglavlju tog

dijela ("Rat i politika"), Galović se vraća Clausewitzu i Schmittu te detaljnije izlaže dijelove njihove političko-instrumentalne teorije rata i njezinu kritiku. Primjerice, strategijsku doktrinu, zasnovanu na toj teoriji, prema kojoj politika treba sudjelovati u vođenju rata, odbijale su vojskovođe, s obrazloženjem da političari nisu mjerodavni, i pristaše ideje očuvanja politike od rata. Prema njihovom mišljenju, prisustvom politike u ratu nepolitički sadržaji, tj. sukobi na život ili smrt, prenijeli bi se u političku sferu.

Doktrina čistog rata te Münklerovo nacionalno-egzistencijalno poimanje rata također se suprotstavljaju političko-instrumentalnoj teoriji. Prema Münkleru, rat je "tehnologija proizvodnje nacije u kojoj se najprije pretpostavlja njezina ideja ili bit kao potencija i potom proizvodi egzistencija kao zbilja te biti" (ibid., 2001.:86). Dakle, rat je i prema ovom shvaćanju sredstvo, ali on svoju svrhu, tj. nacionalnu državu, tek treba proizvesti. Zbog tog razloga, nacionalno-oslobodilački ratovi, koje Münkler ima u vidu, izlaze iz okvira političko-instrumentalne teorije rata. Političko-instrumentalna teorija kritizirana je i zbog svođenja rata na materijalne i parcijalne interese socijalnih skupina, koje su u mogućnosti započinjanja i provođenja rata, kao i zbog shvaćanja da politički instrumentalizirani rat ne može biti uzvišen.

U poglavlju "Rat i nacija", Galović opisuje promjene do kojih je došlo pojavom nacije kao najvišeg subjekta i nositelja vrijednosti kolektivne moći. Socijalni sadržaj postaje objektom nacionalnog bitka. Politika se preobražava u nacionalnu politiku s prvenstvom nacionalnog interesa. Vojska postaje narodnom vojskom, a vojnici se odgajaju za herojstvo i žrtvovanje za naciju. Rat postaje "vrhunski akt" nacije – manifestacija njene moći i sredstvo potvr-

đivanja njenog bitka. Ugrožavatelj nacionalnog interesa nije, kao kod Schmitta i Clausewitza, samo politički neprijatelj koji može postati ratnim neprijateljem, on je egzistencijalni neprijatelj, prijetnja ostvarenju nacionalne biti. Razvija se ideja rata odvojenog od politike i samo nacija može započeti i voditi rat protiv svog neprijatelja – protivničke nacije. Taj je rat totalni – aktiviraju se svi nacionalni resursi i teži se uništenju protivnika. "Nacionalni rat, kao afirmacija suverene moći u suprotstavljanju drugim nacijama, pobjeđivanju drugih nacija, razaranju, podvrgavanju, osvajanju, kao najviše patriotsko očitovanje, kao svečanost nacionalnog bitka i heroizam nacionalno homogeniziranih pojedinaca; kao moć iznad koje nema više moći, u sekulariziranom je svijetu nadomjestak za religiju i novo bratstvo ljudi na nacionalno podijeljenoj Zemlji" (ibid. 2001.:102). Autor završava ovo poglavlje citirajući Fukuyamu prema kojemu je malo vjerojatno da će se nacionalizam moći "zaustaviti drugim oblicima zajedništva, poput religije i ideologije..." (ibid., 2001.:103). Vjerojatno će i budućnost biti ispunjena ratovanjem nacija i stvaranjem novih nacionalnih država.

Treći i posljednji dio knjige naslovljen je: "Rat u tehnološkom dobu". Kako bi pokazao da promjene načina vođenja rata, strategijskih teorija i ratnih doktrina ovise o znanstvenim i tehničkim otkrićima, autor daje kratak osvrt tehničko-ratne povijesti u posljednja dva stoljeća s naglaskom na razdoblje Hladnog rata koje karakterizira "prisila od strane ratne tehnike na stalno mijenjanje ratnih doktrina" (ibid., 2001.:109). Kako ne bi došlo do općeg nuklearnog rata, ratovanje se moralo ograničiti na konvencionalno oružje i lokalne granice, no nastavljeno je razvijanje novog oružja.

Rat se na razini visoke tehnološke opremljenosti (tzv. kibernetički rat) seli s

klasičnih razina razaranja na elektronske i kibernetičke razine ratovanja. Postaje najvažnije prodrijeti u "mozak" sustava, manipulirati njime ili ga razoriti. Sve je teže odrediti granicu između rata i mira, ne postoji vrijeme priprema za rat, te "nema ni objave rata i svaka zemlja mora biti svakog dana spremna odgovoriti na napad" (ibid., 2001.:116).

Sastavni dio suvremenog rata je njegova "elektronska medijalizacija". "Suvremeni ratovi, terorističko i gerilsko ratovanje kontinuirano se medijski pripremaju, prate, prikazuju se pobjede i porazi protivnika, prema potrebama proizvodi se njihova moralna uzvišenost ili moralna bijeda" (ibid., 2001.:121). Elektronsko senzorsko snimanje neprijateljskih ciljeva videokamera, radarima, IC uređajima i računarsko navođenje na ciljeve postaju dio rata. Dolazi do ukidanja *face-to-face* susreta vojnika u ratu, ključni dio rata premješta se u medij radarske, IC, TV, radijske, satelitske slike, bojište postaje irealno, a ratna operacija postaje poput virtualne videoigre (Galović naglašava kako su atributi virtualnog irealnosti i mogućnost/moć). Te su promjene potaknule Baudrillarda na pisanje eseja "Rat u Zaljevu nije se dogodio".

Iako je M. Galović na početku knjige napomenuo da razvijanje filozofije rata nije namjera njegove studije, čitatelj se ipak osjeća donekle razočaranim kad na kraju knjige ustanovi da, unatoč autorovom upozorenju iz predgovora kako povezanost rata, ratnih doktrina, strategije i taktike te suvremenih znanosti i tehnike vodi do radikalnih promjena u biti rata, nedostaje zaključak koji bi sumirao dotad rečeno i možda, ipak, otkrio novu bit rata u tehnolojskom dobu. Jasno je da se rat u svojim pojavnim oblicima transformirao tijekom povijesti (a zajedno s njim i promišljanja o njemu), ali jedini je zaključak da rat i danas u sebi nosi "sve dosad otkrivene

odrednice". Zato se čini da do radikalne promjene biti suvremenog rata nije ni došlo, te da se rat transformira samo razvijanjem novih oružja i pratećih strategija, taktika, ratnih doktrina. I sam Galović piše: "Zbunjenost filozofa činjenicom rata u suvremenom dobu, koje doba pokazuje znakove velikog znanstvenog, tehnolojskog, gospodarskog, političkog i cjelovito socijalnog povijesnog preokreta, ponekad prepoznatog kao razdoblje napuštanja modernoga doba u cjelosti i ulaska u razdoblje postmoderne, nadalje, zbunjenost tendencijom da se svaki rat i danas preobražava u totalni, tj. da se u ratni sukob uvlači sve "socijalne resurse", od gospodarskih do kulturnih, da bi upravo u tim dimenzijama, primjerice, duhovnim ili, u socijaliziranom vidu duhovnosti, kulturnim rat tražio i svoje legitimiranje, štoviše da rat upravo te dimenzije – koje bi poput, primjerice, nacionalnog vida državnosti trebale postupno prelaziti u povijesnu prošlost – iznova aktualizira u svoj njihovoj dubini, zbunjenost, dakle nad svojevrsnom nepovijesnošću rata, dovodi do sporenja u određenju biti suvremenog rata, njegove nužnosti i krajnje svrhe" (ibid., 2001.:72). Zbog ovih razloga, prema Galoviću, buduća promišljanja rata ne smiju zanemariti ranije teorije. Galovićevo je knjiga, stoga, više naputak budućim "istraživačima", nego pokušaj određivanja biti sadašnjeg i budućeg rata.

Iako je biblioteka "Znanost u džepu", kojoj pripada ova knjiga, zamišljena kao "mali intelektualni luksuz pristupačan svakome", a djela pisana "bez imalo znanstveničke suhoparnosti ili stručne hermetičnosti" ("Znanost u džepu", *Večernji list*, 23.2.2002.), Galovićeva knjiga ne pripada ovim odrednicama u potpunosti. Iako sadržajem zanimljiva, knjiga je pisana, recimo, zamornim stilom. Prije svega mislimo na duge rečenice (s obveznim umetnutim rečenicama) koje je, zbog džepnog

formata knjige, ponekad teško pratiti te čestu upotrebu hermetične filozofske terminologije, koja ipak nije pristupačna prosječnom čitatelju. Također, autor ne ostavlja naročit dojam upotrebom termina kao što su: *grješnici*, *snadzor*, *prednabačaj* te neodređenošću radi li se o *belizmu* ili *belicizmu* (oba se termina, kao i njihove izvedenice, mogu naći u knjizi, ali bez naročitog objašnjenja razlike). Autoru se može prigovoriti i zbog čestog ponavljanja citata. Smatramo da je knjiga suviše tanka, a da se čitatelj ne bi sjetio nekog već ranije pročitano citata, tako da se Galovićeve "edukativne tehnike" čine neopravdanima.

No unatoč ovim negativnim (možda i suviše detaljnim) opažanjima, smatramo da Galovićeva knjiga predstavlja koristan napor da se različiti pristupi ratu sažmu i prikažu na jednom mjestu. Ona će zasigurno potaknuti zainteresirane čitatelje na čitanje navedenih djela u originalu, a vjerojatno, svojim zanimljivim i obećavajućim naslovom te džepnim formatom, privući i kojeg "slučajnog prolaznika". Uostalom, s obzirom na "brojnost" hrvatskih naslova o toj tematici, svaka je nova knjiga dobrodošla.

Simona Kuti